דיעזעס בלאטט ערשײנט דרײמאל װאָכענטליך אונד קאָסטעט זאממט „פרײטאג־בײלאגע“ נור:

גאנצ־יעהריג 8 גולדען, האלב־יעהריג 4 גולדע, פירטעל־יעהריג 2 גולדען.

Neue Jüdische Pester Zeitung.

נײע יידישע פעסטער צײטונג

אויף דיעזע צײטונג קאנן מאן יעדען טאג פ ר ע נ ו מ ע ר י ר ע ן. דער פרענומעראציאָנס־טערמין בעגיננט מיט דעם עמפפאנגע דעס ערסטען בלאטטעס.

דיא רעדאקציאָן בעפינדעט זיך אין דער בוכהאנדלונג דעס מאָריץ בוריאן, בודא־פעסט (מאראקקאנערהויז), וואָהין מאן אויך דיא פרענומעראציאָנס־געלדער צו זענדען בעליעבע.

דיעזעס בלאטט ערשײנט ד ר ײ מ א ל װאָכענטליך מאָנטאג, מיטטוואָך אונד פרײטאג אונד קאָסטעט

פיר עסטערײך־אונגארן

גאנציעהריג . . . 8 גולדען ע. וו.

האלביעהריג . . . 4 גולדען ע. וו.

פירטעליעהריג . . 2 גולדען ע. וו.

פיר׳ס אויסלאנד

גאנציעהריג 10 גולד. — קר. ע. וו.

האלביעהריג 5 גולד. — קר. ע. וו.

פירטעליעהר׳ 2 גולד. 50 קר. ע. וו.

Nr. 65. צװײטער יאהרגאנג | פעסט, מאָנטאג, כה׳ סיון ה׳תרמ״ה. | Budapest, den 8. Juni 1885.

געגען דיא פערלײמדער!

-- אויס דעם טאגע־בוכע אײנעס „גר צדק“.—

אונזערע לעזער װערדען זיך װאָהל עראינגערן, װעלכע פערלײמדונגען ערסט אין יינגסטער צײט זײטענס דעם דר׳ ראָהלינג, דר׳ שטאָקער אונד איהרעם שמוטציגען העלפערס־העלפערס, דעם מעהרפאכען „משומד“ דר׳ י ו ס ט ו ס אָדער דר׳ ב ר י מ א נ ו ס, געגען יודען אונד יודענטהום געשלײדערט װאורדען, אונד צװאר װעגען דעם „כל נדרי“! דיעזע געמײנען פערלײמדער בעהױפטעטען נעמליך מיט פרעכער שטירנע, דאס דיא יודען דאס „כל נדרי“ נור דעסהאלב אם אבענד דעם פערזאָהנונגס־טאגעס זאגען, דאמיט זיא איהרע „געליבדע אונד אײדע“ אָהנע געװיססענסביססע ברעכען קאָננען, װאָהרענד לויט דעם כריסטליכען גלויבענס „געליבדע אונד אײדע“ אונאױפלאָזבאר זינד! נון װײס אבער יעדער פערנינפטיגע, דאסס דאס „כל נדרי“ מיט יענען „געליבדען אונד אײדען“, װעלכע דער יודע זײנען נעבען־מענשען געגענאיבער לײסטעט, אבסאָלוט ניכטס צו טהון האט. אבער זעלבסט יענע „געליבדע אונד אײדע“, דורך װעלכע אײן יודע צום בײשפיעל אוים פראָממיגקײט אָדער בוסע דיא ענטהאלטזאמקײט פאָן אײנעם געניססע זיך אױפערלעגט, ערשײנען דורך דאס „כל נדרי“ נאָך אימער ניכט אלס געלאָזט, זאָנדערן מוס דיעזע לאָזונג אויף גרונד „טריפטיגער, אונפאָרהערגעזעהענער גרינדע“ דורך אײן צו דיעזעם צװעקע קאָנסטיטואירטעס „בית דין“ פאָר זיך געהען!

אלל דאס װײס יעדער יודע, װעלכער דעם יידישען לעבען אונד שטרעבען נאָך ניכט גאָנצליך ענטריקט איזט. דיא געגען דאס „כל נדרי“ אויסגעשטרײטען פערלײמדונגען ערשײנען מיטהין אלס גאָנצליך הינפאָלליג, אלס ענטשידען גרונדלאָז. נון בלײבט אונס נור דיא פראגע איבריג, אָב דיא נאָך יידישען געזעטצען בעשטעהענדע לאָזבארקײט פאָן „געליבדען אונד אײדען“ פאָם שטאנדפונקטע דעם שטאאטעס אונד דער געזעללשאפט אלס ניטצליך, אָדער אבער אלס שאָדליך צו בעטראכטען זײא?

אויף דיעזע פראגע ערטהײלט דאס „טאגע־בוך“ אײנעס אוים איבערצײגונג פאָם כריסטענטהומע צום יודענטהומע איבערגעטרעטענען מאננעס, דער דען נאמען „ר׳ אברהם גר“ פיהרטע אונד פאָר קוים אײנעם מאָנאטע אין דער שטאדט שיקאגאָ (נאָרד־אמעריקא) אים האָהען אלטער פאָן איבער 80 יאהרען אונטער אללגעמײנער טהײלנאהמע דער געזאממט־בעפאָלקערונג צור ערדע בעשטאטטעט װאורדע, אײנע אונװידערלעגליכע אנטװאָרט. דאס אין שיקאגאָ אין פראנצאָזישער שפראכע ערשײנענדע װאָכענבלאטט "La Verité" („דיא װאהרהײט“) פעראָפפענטליכט זאָעבען אײנען אויסצוג אוים דעם הינטערבליעבענען „טאגע־בוכע“ דעם פערשטאָרבענען, אין װעלכעם עס אונטער אנדערם װיא פאָלגט הײסט:

„איך בין אים יאהרע 1803 אין טאָרדא (זיעבענבירגען) געבאָרען. מײן פאטער היעס װאָראָש ד א נ י ע ל אונד װאר אײן װאָהלהאבענדער בויער פאָן פראָממער דענקונגסארט, דער זיך אום ניכטס קיממערטע, אלס אום זײן אקערפעלד אונד אום דיא קירכע. ער ליעס מיך שטודירען אונד בראכטע גראָסע אָפפער, דאמיט איך מיך צום גײסטליכען הערא־נבילדע. אים יאהרע 1825, אלזאָ קוים 22 יאהרע אלט, ערהיעלט איך דיא „װײהע“ אונד װאורדע צום גײסטליכען אײנעס קלײנען אָרטעס אים באנאטע ערנאננט. בעפאָר איך יעדאָך מײנע שטעללע אנטראט, װאָללטע איך מײנען עלטערן נאָך אײנען בעזוך אבשטאטטען, אום איהנען פיר דיא גראָסען אָפפער צו דאנקען, װעלכע זיא געבראכט, אום מיך צו אײנעם פראָממען „דיענער דער קירכע“ צו ערציעהען. איך װײלטע צו הויזע עטװא 4 װאָכען; אללײן דער אױפענטהאלט באָט מיר װעניג פערגניגען. אײן נאכבאר מײנעס פאטערס, נאמענס פעקעטע יאנאָש, האטטע איהן נעמליך אויף זעהר שלויע װײזע אום דיא האָלפטע זײנעס גאנצען פערמאָגענס געבראכט. מײן פאטער װאר דאהער װאָהרענד דער גאנצען צײט זאָ אויפגערעגט, דאס ניעמאנד מיט דעמזעלבען שפרעכען קאָננטע!“ . .

„עס װאר אם טאגע, דא איך נאָך מײנעם בעשטיממונגס־אָרטע אברײזען זאָללטע, דא טראט מײן גרײזער פאטער אין זעהר פריהער מאָרגען־שטונדע אין מײן ציממער, ריטטעלטע מיך מיט קראָפטיגער האנד אוים דעם שלאפע אונד זאגטע: „נון, ד י ו ל א! דער פעקעטע יאנאָש װירד אונס ניכטס מעהר אנהאבען; גאָטט האט איהן געשטראפט! דער רוכלאָזע מענש, דער מיך אונד אנדערע לײטע דעם אָרטעס אום דאס שװער ערװאָרבענע פערמאָגען געבראכט, איזט הײטע נאכט פאָן אונבעקאננטען טהאָטערן ערמאָרדעט װאָרדען!“ . .

„איך װאורדע פאָן דיעזער מעלדונג טיעף ערשיטטערט. אין גלײכעם אָדער פיעללײכט אין נאָך האָהערעם מאסע פאנד זיך דיא ליעבע מוטטער בײא דער מעלדונג דעם געװאלטזאמען טאָדעם דעם פעקעטע יאנאָש בעאונרוהיגט. װאס זיא דאָך היעריבער געדאכט האבען מאג!“ . . .

„אײנע האלבע שטונדע שפאָטער בעפאנד איך מיך אין דער קירכע, אום פאָר מײנער אברײזע דאס געבעט צו פערריכטען. איך גלויבטע מיך גאנץ אללײן אין דער גאנצען קירכע, אלס פלאָטצליך אוים אײנעם װינקעל אײן מאנן, מיט פערשטאָרטעם געזיכטע אונד אם גאנצען לײבע פאָר אױפרעגונג ציטטערנד, אויף מיך צוקאם, מײנע האנד אונד דען זוים מײנעס ראָקעס מיט איברונסט קיססענד, מיך אום אנהאָרונג זײנער „בײכטע“ ערזוכטע. מײנער פפליכט געמאָאס װילליגטע איך אין דיעזעם פערלאנגען. אונד צו מײנעם אונזאגבארען שרעקען בעשטאנד דיא גאנצע בײכטע דארין, דאס דער מאנן מיט בעבענדען ליפפען מיר דיא װעניגען װאָרטע קוים האָרבאר אינס אָהר פליסטערטע: „איך האבע הײטע נאכט אײנען מענשען־מאָרד פעראיבט; איך האבע דען פעקעטע יאנאָש אוים ר א כ ע געטאָדטעט, דא ער מיך אונד אויך פיעלע אנדערע אום גוט אונד פערמאָגען געבראכט האט!“ . . היעמיט װאר דער מאנן פערשװאונדען. ער האטטע דורך דיא „בײכטע“ זײן געװיססען ערלײכטערט. מיר יעדאָך פיעל עס ערסט יעטצט אײן, װארום דיעזער מאָרדער עבען מ י ר געבײכטעט האט! — אײנפאך דעסהאלב, װײל ער קײנען מוטה האטטע, דעם אָרטס־גײסטליכען, דער איהן דאָך קאננטע, דאס גראָסע פערברעכען אײנצוגעשטעהען. איך קאננטע איהן ניכט; ער קאננטע מיך ניכט — װאס איהם דאס „בײכטען“ בעדײטענד ערלײכטערטע!“ . .

„עס איזט זעלבסט־פערשטאָנדליך, דאס איך פאָן דיעזער „בײכטע“ ניכט אײנמאל מײנען עלטערן עטװאס מיטטהײלטע. דער גײסטליכע מוס יא בײא עמפפאנג דער „װײהע“ אײנען הײליגען אײד אבלעגען, דען אינהאלט אײנער „בײכטע“ ניעמאנדעם אויף ערדען צו פערראטהען, ניכט אײנמאל דער געריכטס־ אונד שטראף־בעהאָרדע.“

„מיט שװערעם הערצען נאהם איך אבשיעד פאָן מײנען טהײערען עלטערן. . . . װעניגע טאגע דארויף בעפאנד איך מיך אינמיטטען מײנער פפארר־קינדער אין אײנעם באנאטער דאָרפע, װעלכע מיך אלס איהרען זעעלזאָרגער מיט בעגײסטערונג בעגריסטען. אונטער דענען איך יעדאָך אין פאָלגע אײנעס האָכסט ערשיטטערנדען פאָרפאללעס ניכט לאָנגער אלס אײן יאהר װײלטע!“ . .

„דער פאלל װאר פאָלגענדער: אונגעפאָהר אײן יאהר נאך דעם בעגינגע מײנעס װירקענס אלס זעעל־זאָרגער אין דעם ערװאָהנטען באנאטער דאָרפע ערהיעלט איך פאָם גרײזען גײסטליכען מײנעס הײמאטס־אָרטעס ט אָ ר ד א אײן עקספרעס־שרײבען, װאָרין ער מיך אין קורצען װאָרטען אױפפאָרדערטע, זאָגלײך נאך הויזע צו קאָממען, דא דאָרט אײנע ה אָ כ ס ט ט ר ו י ר י ג ע פ פ ל י כ ט מײנער ערװארטעט! . . איך פערמוטהעטע זאָגלײך, דאס אים שאָסע מײנער פאמיליע אירגענד אײן אונגעװאָהנליכעס אונגליק פאָרגעפאללען; מײן הערץ װאר פאָלל דיסטערער אהנונגען. . . צװײא שטונדען שפאָטער בעפאנד איך מיך בערײטס אויף דער פאהרט נאך ט אָ ר ד א. קוים דאָרט אנגעלאנגט, פוהר איך דירעקט צו מײנעם גײסטליכען־קאָללעגען, אויף דעססען געזיכטע אײנע טאָדטענ־בלאָססע לאג. אללעס צוקטע אין איהם, אלס ער מיך אומארמטע אונד מיט אײנער פאָן טהראָנען פאסט ערשטיקטען שטיממע מיר צופליסטערטע: „ליעבער ברודער! מאָרגען, אין פריהער שטונדע, װירד היער אײן מענש װעגען אײנעס מאָרד־פערברעכענס אם גאלגען שטערבען. דיעזער װינשט פ אָ ן ד י ר דען לעטצטען טראָסט; דוא מוסט דיעזע טרויריגע פפליכט ערפיללען. . . קאָממע מיט מיר!“. . .

„איך װאר שטארר פאָר שרעקען; טויזענד פירכטערליכע געדאנקען דורכשװירדטען מײן געהירן; אללײן איך װאר קײנעס װאָרטעס מאָכטיג. מײן גרײזער אמטס־ברודער פאסטע מײנען ארם, פיהרטע מיך אוים דעם ציממער, אונד װיר װאנדעלטען שטומם נעבען אײנאנדער ביז צום אָרטס־געפאָנגניססע. אויף זײנען װינק פיהרטע מיך אײן װאָכטער דורך דען לאָנגען גאנג דעם געבײדעס ביז צור צעללע דעם פעראורטהײלטען, דיא ער מיר נון אָפפנעטע. אלס איך אײנטראט, קאָננטע איך אים האלב־דונקעל ניכטס זעהען; אללײן פלאָטצליך װארף זיך אײן מאנן אן מײנע ברוסט, ביטטער שלוכצענד אונד װײנענד. עס װאר מײן אונגליקליכער פאטער! . . . ער װאורדע נעמליך אין פאָלגע פאלשער צײגענ־אויסזאגען צום טאָדע אם גאלגען פעראורטהײלט װעגען דער ערמאָרדונג דעם פעקעטע יאנאָש. . . דער אונגליקליכע בעטהײערטע מיר זײנע אונשולד. . . איך אללײן װאר פאָן זײנער אונשולד אם בעסטען איבערצײגט, דא יא דער װירקליכע מאָרדער בערײטס פאָר יאהר אונד טאג פאָר מיר „געבײכטעט“ האטטע! דאָך איך ד ו ר פ ט ע נ י כ ט רעדען; איך האטטע יא ג ע ש װ אָ ר ע ן, דאס „געהײמניס דער בײכטע“ ניכט צו פערראטהען. מאן קאנן זיך לײכט מײנע געמיטהס־שטיממונג דענקען, אלס איך טאגס דארויף מײנען אונשולדיגען פאטער צום גאלגען הינױסבעגלײטען מוסטע. . . מײנע מוטטער װאר דער פערצװײפלונג נאהע איבער דיא שאנדע, װעלכע דער פאטער איבער דיא פאמיליע געבראכט. דיא ארמע היעלט זיך נעמליך עבענפאללס איבערצײגט, דאס א י ה ר מאנן דער מאָרדער דעם פעקעטע װאר. . . איך רײזטע נון אב; אללײן איך גינג ניכט װיעדער צו מײנען פפארר־קינדערן אין דאס באנאט צוריק. . . װיא זאָללטע דענן אײן מאנן אלס גײסט־

לעטצט. — אין דער שטאדט זרינאנאר וואורדע דער קאניג פאם פאלקע בעדראהט אונד מוסטע זיך דערזעלבע מיט זיינער פאמיליע פליכטען. דיא דארטיגע פאנאטישע בעפאלקערונג זיעהט נעמליך אין דעם ערד־בעבען איינע שטראפע גאטטעס ראפיר, דאס דיא מאהאממעדאנער אינדיענס דאס יאך דער ענגלאנדער נאך ניכט אבגעשיטטעלט האבען, אונד וואללען איהרען קאניג היעפיר פעראנטווארטליך מאכען.

* (זעלבסטמארד איינעס יודען.) אויס טאב (שאמאדיער קאמיטאט) ווירד געמעלדעט: דיעזער טאגע יאגטע זיך איין יונגער מאנן אויס זעהר אנגעזעהענער פאמיליע, נאמענס יאנאס שטראסער, וואהרענד זיינע פערוויטטוועטע מוטטער פאם הויזע אין געשאפטליכען אנגעלעגענהייטען אבוועזענד וואר, איינע קוגעל דורך דיא ברוסט. עס איזט פיר דעססען אויפקאממען נור זעהר גערינגע האפפנונג פארהאנדען. פרויא וויטטווע שטראסער איזט איינע רייכע גוטס־בעזיטצערין. אום זא וועניגער לאסט זיך דיא אורזאכע פערמוטהען, וועלכע דען יונגען מאנן אין דען טאדט געטריעבען! (אין היעזיגען ארטהאדאקסען קרייזען מאכט דיעזער פערהאנגניספאללע פאלל אום זא פיינליכערעס אויפזעהען, אלס דיא פאמיליע שטראסער וועגען דעם שטרענג רעליגיאזען גייסטעס, דער אין דערזעלבען העררשט, וויט אונד בריט דיא האכסטע אכטונג געניעסט. איינער דער העררן שטראסער האט זאגאר דיא טאכטער דעם הגאון בעל „כתב סופר" זצלה"ה געהייראטעט אונד איזט מיטהין דער שוואגער דעם געגענווארטיגען פרעסבורגער אבער־ראבבינערס נ"י! דער יונגע מאנן שיינט דיעזע גראסליכע טהאט אין איינעם מאמענטע דער גייסטעס־צערריטטונג בעגאנגען צו האבען! אין אדם חוטא, אלא א"כ נכנס בו רוח שטות!)

* (אמטליכער זאאטענשטאנדס־בעריכט.) לויט דען אן דאס האנדעלס־ אונד אקערבוי־מיניסטעריאום ביז ענדע מאי איבער דען שטאנד דער זאאטען איינגעלאנגטען אמטליכען בעריכטען האט זיך דער ווייצען אין פאלגע דער אויסגיעביגען רעגען אונד דעם ווארמערען וועטטערס אים גאנצען לאנדע געבעססערט אונד גוט פארטענטוויקעלט, זא דאס אים פאללע, אלס דער ראכט, דער אין מעהרערען געגענדען, בעזאנדערס אין דער אבערן געגענד אונד דען קאמיטאטען יענזייטס דער דאנויא, אין גראסערעם מאסע אויפגעטרעטען איזט, ניכט פאן שאדליכעם איינפלוססע זיין ווירד, איינע מיטטלערע ווייצען־ערנטע צו ערווארטען איזט. — דער ראגגען איזט גראסטענטהיילס שיטטער אונד שלעכט ענטוויקעלט. — אויף איינע גוטע רעפס־ערנטע איזט נור שטעללענווייזע אויסזיכט. דיא פריהלינגס־זאאטען האבען זיך, טראטצדעם דאס אנהאלטענדע קאלטע רעגענוועטטער אים מאנאטע מאי דיעזעלבען אן פיעלען ארטען, בעזאנדערס אין דער אבערען געגענד, פערגילבטע אונד אין איהרעם וואכסטהומע הינדערטע, אין פאלגע דער גינסטיגען וויטטערונג שאן פארטענטוויקעלט אונד שטעהען אים אללגעמיינען גוט. — דיא האק־ אונד גארטענפריכטע האבען אין פאלגע דער מאי־פראסטע שטעללענווייזע ציעמליך שטארק געליטטען; דער מאיס איזט אין מעהרערען געגענדען, אונד נאמענטליך אין זיעבענבירגען געלב געווארדען; אים טעמעשער קאמיטאטע מוסטע דער מאיס וועגען דער ווירמער נייא געזאעט ווערדען. דיא שאן דורך דיא פראסטע אונד רייפע געשאדיגטען וויינגארטען האבען אין דען קאמיטאטען זעמפלין אונד טעמעש דורך האגעל נייערדינגס געליטטען. אבסט איזט איבעראלל דארט, ווא עס ניכט דורך פראסט אונד רייפע געליטטען, זעהר שאן. דער ערסטע קלעע־שניטט איזט אים צוגע, דיא ערנטע אונטער מיטטעל. דער געזונדהייטס־צושטאנד דער טהיערע איזט אים גאנצען לאנדע אין בעפריעדיגענדער.

צור לאנדעס-אויסשטעללונג.

— דיא יידישע וואהלטהאטיגקייט. —

דיעזע איבערשריפט דירפטע פיר דען ערסטען אויגענבליק עטוואס בעפרעמדענד קלינגען, דא דיא וואהלטהאטיגקייט, דיא אייגענטליך „אים געהיימען" געאיבט ווערדען זאללטע, אלס געגענשטאנד דער אויסשטעללונג קוים פאססען קאנן. אלליין דער פעסטער יידישע פרויענ־וואהלטהאטיגקייטס־פעראיין האט דיא ארבייטען דער „וואיזענ־מאדכען" (יתומות) אים אונטערריכטס־פאווילליאן אויסגעשטעללט, ביי וועלכער געלעגענהייט דער וואהלטהאטיגקייטס־זינן דער יודען דען בעשווערן גלייכזאם פאן זעלבסט אין ערפרייליכעם בילדע ענטגעגענטריטט. דער „פעסטער ללאיד" אייסערט זיך היעריבער וויא פאלגט:

„דער יידישע שטאמם, דער אים לויפע דער יאהרטויזענדע, זיינעס אייגענען פאטערלאנדעס פערלוסטיג, דורך אונזאגליכעס עלענד, דורך דרוק אללער ארט, וויא זיא יעדער פרעמדלינג צו ערדולדען האט, הינדורכגעהען מוסטע, האט זיך דיא קאסטליכען אייגענשאפטען דער רעליגיאזיטאט, פאמיליענליעבע אונד בארמהערציגקייט גערעטטעט! ווער זעלבסט ליידעט, איזט עמפפאנגליכער פיר מיטלייד, אלס דער גליקליכע! שאן דיא אלטעסטען זאטצונגען דיעזעס פאלקעס לעהרען איינע מערקווירדיגע טהיילנאהמע פיר דיא וויטטוען אונד וואיזען; זיא פערביעטען דיא אויסבייטונג דורך דאס קאפיטאל, דורך דען וואוכער. זיא שרייבען פאר, פאם ערטראג דער פעלדער איינען טהייל (לקט, שכחה ופאה) דען ארמען צו איבערלאססען! היעדורך וואורדע איין געפיהל דער געגענזייטיגקייט צווישען ארם אונד רייך געשאפפען, דאס נאך הייטע, אין אונזערען צייטען, אונבעוואוסט נאכווירקט, אונד זיך אין אללערלייא הומאניטארען גרינדונגען אונד שטיפטונגען באהן בריכט."

„אין דער דאמיאניטש־גאססע היעראטס שטעהט איין שטאטטליכער בוא, דער אוים אונשיינבארען אנפאנגען זיך זייט 19 יאהרען צו איינעם גרונד־פפיילער דער הומאניטאט הערויסגעבילדעט האט. עס איזט דיעס דאס איזראעליטישע „מאדכענ־וואיזענ־הויז" (בית יתומות), דעססען מוסטערהאפטער איינריכטונג אויך דיא אללערהאכסטע אנערקעננונג ניכט אויסגעבליעבען איזט. ווער דיא געשיכטע דיעזעס אינשטיטוטס ליעזט, מוס פאן גראסטער אכטונג ערפיללט ווערדען פיר דיא יידישען פרויען. דענן דיעזע אלליין האבען דיעס ווערק צו שטאנדע געבראכט; האבען עס געהעגט אונד געפפלעגט, מיט אללען איהרען קראפטען אונד מיט אונערמידליכעם ווירקען איממער גראסערען ציעלען ענטגעגענגעפיהרט. איינע פרויא, הערצ־פאללאק, אלס ערסטע גרינדערין, האט 10,000 גולדען דעם אינשטיטוטע געשפענדעט. דער פרויא יאהאננא ביישיטץ, זייט 1873 פרעזידענטין, פאללט דאס גראסטע פערדיענסט פיר דען אויפשוואונג דעם פעראיינעס צו.

מיט 12 וואיזענ־קינדערן וואורדע דיא אנשטאלט אם 6. אקטאבער 1867 ערעפפנעט, אונד הייטע ערהאלט זיא דערען 50! דיא אנלאגען וואורדען זייט דער גרינדונג בערייטס צווימאל דורך בעדייטענדע „צובויטען" ערווייטערט. דיא וואהלטהאטיגקייט איזט גלייכזאם צור ליידענשאפט געווארדען. מאנכמאל פינדען זיך מענשענ־פריינדע אין גראסעם שטיל, וויא באראן הירש, דער דעם פעראיין בייזהער אין פערשיעדענען שענקונגען געגען 100,000 גולדען צור פערפיגונג געשטעללט האט אונד דעססען שטיפטונג פיר צעהן וואיזענ־מאדכען בעזאנדערס פערוואלטעט ווירד!..

„צו דעם מאדכענ־וואיזענהויזע איזט אים לויפע דער יאהרע איינע צווייטע אנשטאלט, דאס זאגענאננטע „אזיל", געטרעטען, ווארין זאלכע וואיזענ־מאדכען ערצאגען אונד פאר פערוואהרלאזונג געשיטצט ווערדען, וועלכע נור „האלב־פערוואיזט" אונד דאהער לויט שטאטוטען ניכט אין דאס מאדכענ־וואיזענהויז אויפגענאממען ווערדען קאננען. — איינע דריטטע וואהלטהאטיגע איינריכטונג איזט דיא „שפייזע־אנשטאלט", איינע ארט „פאלקס־קיכע", וועלכע אים יאהרע 1870 געגרינדעט, אללע אהנליכען פאלקסקיכען בודאפעסטס איבערדויערטע, אונד נאך וויא פאר איינע גלאנצענדע מענשענ־פריינדליכע טהאטיגקייט ענטפאלטעט. זיא דעהנט איהרע ווירקזאמקייט אויך אויף ניכט־יידישע ארמע אוים אונד זארגט אויך פיר פערשאמטע ארמע, דענען עס געשטאטטעט, דיא גוטע אונד ביללינגע (10 קר') קאסט זיך אבהאלען צו לאססען. דיא אנפארדערונגען אן דיא שפייזע־אנשטאלט, זאוויא אן דאס „אזיל" וואכסען מיט יעדעם טאגע.

דיא ווירקזאמקייט דער יידישען פרויען אויף דעם פעלדע דער וואהלטהאטיגקייט איזט היעמיט נאך ניכט ערשאפפט. איהרע פירזארגע דעהנט זיך אויך אויף דאס לאז דער מאדכען נאך איהרעם אויסטריטטע אויס דעם וואיזענ־הויזע אויס. עס וואורדען פאנדס פיר דיא „אויס־הייראטהונג" דער פערוואיזטען געשאפפע געבילדעט. צודעם וואורדען אונטערשטיטצונגען פערטהיילט אן יעדע ארט פאן עלענד; עס וואורדען שטיפענדיען, וואהנ־צינס־בייטראגע, וואכנעריננענ־אונטערשטיטצונגען, העבאממענ־ריגאראזענ־טאקסען, ערהאלטונגס־בייטראגע פיר אויסווארטיגע וואיזען פעראבפאלגט... וואס אירגענד איין אונגליקספאלל אים לאנדע וואר, ביי דען איבערשוועממונגען פאן בודא־פעסט, סעגעדין, מישקאליץ אויזוו', וואר דער פעראיין זאפארט צור האנד, אום מיט וואשע קליידונגס־שטיקען, צערעאליען אויזוו' אויסצוהעלפען.

וואהרענד דער 19 יאהרע דעם בעשטאנדעס דעם יידישען פרויענ־פעראיינס וואורדע איינגעזאממט איינע האלבע מיללאן גולדען צו וואהלטהאטיגען צוועקען פעראויסגאבט, 900,000 מענשען וואורדען אין דער שפייזע־אנשטאלט געשפייזט, 180 קינדער ערצאגען אונד אלס ברויכבארע אינדיווידוען דער געזעללשאפט איבערגעבען.

דיעזע לאבליכען אונד שאנען רעזולטאטע וואורדען דורך דיא אונערמידליכע טהאטיגקייט, אפפערוויללליגקייט אונד ריהריגקייט דער עדלען פרויען איזראעלס ערציעלט. זא אפט זיך דער פעראיין אין קאנצערטען, באללען, טהעאטער־פארשטעללונגען, לאטטעריען אונד אהנליכען פעראנשטאלטונגען אן דיא אפפענטליכע מילדהערציגקייט ווענדעטע, האט ער נאך איממער דיא ווארמסטע טהיילנאהמע געפונדען. זעלבסט דיא אן 500 ארטע פערטהיילטען „זאממעל־ביכסען" ערגעבען איינען יאהרליכען איינגאנג פאן איינגען טויזענד גולדען.

דער יונגע פעראיין גיבט איין אנציעהענדעס בילד דער הומאניטארען בעשטרעבונגען דער יידישען פרויען פאן בודא־פעסט. דיא פארטרויערנדע אונטערשטיטצונג זייטענס דעם פובליקומס ווירד עס ערמאגליכען, דיעזע טהאטיגקייט נאך צו ערווייטערן אונד „ארבייטס־שטובען" פיר וויבליכע ארמע אונד איינע רייהע אהנליכער אינשטיטוציאנען צו גרינדען. דיא ארמוטה איזט זא גראס אונד פיעלגעשטאלטיג, דאס, ווער דעם גרייפבארען עלענד ענטגעגענטריטט, דער געזעללשאפט געוויס דיא גראסטען דיענסטע לייסטעט. אונד דיא אלטען יידיש־רעליגיאזען זאטצונגען וואללטען יא דורך דיא וויטעסטגעהענדע בארמהערציגקייט דיא געזעללשאפטליכען קראנקהייטען היילען. פירוואהר! האבען דיא יודען דורך איהרע אינדוסטריעללען לייסטונגען אויף דער אויסשטעללונג דעם יידישען נאהמען רוהם אונד עהרע פערשאפפט, זא האט אויך דיא יידישע וואהלטהאטיגקייט, דיא אין דער אויסשטעללונג דעם יידישען פרויענ־פעראיינס צום הערצליכען אויסדרוקע געלאנגט, היעצו געוויס רעכט וועזענטליך בייגעטראגען!"

בריעפע דער רעדאקציאן.

העררן ד' ה' אין נ': דער פאן אונס בעשפראכענע קאלענדער פאן העררן יאקאב וו' פאשעלעס איזט ניכט מיט יידישען, זאנדערן מיט דייטשען טיפען געדרוקט, וועסהאלב וויר איהנען דיא איינגעזאנדטען 40 קר' רעטורנירטען. — העררן י' שו' אין ז': דאס קליינסטע מאס געטראנקע, וועלכעס אין איינען ארט פאן אויסען הערייננעבראכט ווערדען דארף, איזט ½ העקטאליטער. — אן מעהרערע: דא הרב הגאון דפה נ"י עם כל בני ביתו אין קארלסבאד ווילט, קאננען וויר דיא צוזענדונג דעם געווינשטען ניכט פעראנלאססען.

אללע צושריפטען, זענדונגען אונד בעשטעללונגען, זאוויא פרענומעראציאנס־געלדער פיר דיא „נייע יידישע פעסטער צייטונג" זינד צו אדרעססירען אן:

מאריץ בוריאן אין בודא־פעסט.

Moritz Burian in Budapest.

דיעזע איינפאכע אדרעססע גענינט פאללקאממען, אונד איזט איינע גענויערע בעצייכנונג אוננאטהיג.

לאטטא־ציעהונג פאם 3. יוני 1885.

ברינן 12 21 9 1 23

פיר דיא רעדאקציאן פעראנטווארטליך: מ' עהרענטהייל.

Budapest, 1885. Eigenthum und Druck v. MORITZ BURIAN. Für die Redaction verantwortlich: M. EHRENTHEIL.

די אין רעדע שטעהענדע וואהל אנגוללירען ווירד.

* (דאס בעפינדען דעס דייטשען קאיזערס.) וויא וויר בערייטס ערוואהנטען, וואר קאיזער ווילהעלם פאר קורצעם ערנסטליך ערקראנקט. נון ווירד אויס בערלין איבער דעססען בעפינדען פאלגענדעס געמעלדעט: „דער קאיזער בעפינדעט זיך וויעדער פאללקאממען וואהל. די שמערצען זינד געשוואונדען אונד די קראפטע ערגאנצען זיך אין ערפרייליכער וויזע, זא דאס זיך דער מאנארך זעלבסט, אהנע די שטיטצע איינעס שטאקעס, אים צימער צו בעוועגען פערמאג. די צייטוויזע צוריקקעהרענדען שמערצען דעס קאיזערס זינד די פאלגען פאן ערקאלטונגען. דאס מעדיצינירען איזט בערייטס איינגעשטעללט; דאך איזט די לעבענסוויזע דעס קאיזערס נאך איינע ציעמליך שטרענגע. דאס האהע אלטער דעס מאנארכען פערלאנגט גראססמאגליכסטע שאנונג, זא דאס ערסט דויערנדע בעססערונג אונד בעשטאנדיגקייט דעס וועטטערס אבגעווארטעט ווערדען מוס, בעפאר דער מאנארך די טאגליכען שפאציר-פאהרטען אויפנעהמען ווירד. דאס פובליקום אינטערעססירט זיך פארטוועהרענד איבעראויס לעבהאפט פיר דען גרייזען מאנארכען, אונד אלס זיך דערזעלבע דיעזער טאגע מעהרערע מאלע אן איינעם פענסטער זיינער וואהנונג צייגטע, ווארדע ער פאן איינער גראסען מענשען-מענגע מיט יובעלענדען „הורראס" בעגריסט. דער קאיזער ערווידערטע דיעזע בעגריסונג אויפס פריינדליכסטע, אינדעם ער זיך נאך אללען זייטען היין פערנייגטע.

* (די אקטען דעס פראצעססעס ריטטער) ווארדען דיעזער טאגע זייטענס דעס קראקייער געריכטס-האפעס דעם שטאאטס-אנוואלטע איבערמיטטעלט, דאמיט דיעזער איינען שטראפאנטראג שטעללע! (וואנן דאך דיעזער שווינדעלפראצעס אין ענדע ערדריכען ווירד!)

* (איין יידישער אפפיציער ביים עקסערצירען ערשאססען.) דיעזער טאגע ערייגנעטע זיך אין איינעם היידעלבערגער קאזערנען-האפע פאלגענדער שרעקליכע פאלל: וואהרענד דעם עקסערצירענס האטטע נעמליך איין פריי־ווילליגער זיין געוועהר אנשטאטט מיט איינער האלצערנען קוגעל, וויא דיעס ביים עקסערצירען געברויך איזט, אוים אונפארזיכטיגקייט מיט איינער שארפען פאטראנע געלאדען, די ער פערמוטהליך אין דער פאטראנען-טאשע אוים פערגעססענהייט צוריקליעס. אהנע באזעס צו אהנען, דריקטע דערזעלבע דאס געשפאננטע געוועהר לאז, אונד אים זעלבען מאמענטע שטירצטע דער גענענאיבערשטעהענדע יידישע אפפיציער אים פיינדליכען לאגער טאדט צו באדען. — עס איזט בערייטס פעסטגעשטעללט, דאס יעדע באזע אבזיכט פאן זייטען דעס פרייוויללינגען סאלדאטען פאלליג אויסגעשלאססען איזט. וויא יעדאך, די פאטראנע אין זיינע טאשע קאם, ווירד ערסט די קריעגס-געריכטליכע אונטערזוכונג אויפקלארען.

* (דער עמיר (קאניג) פאן אפגהאניסטאן טאדט.) וויא אויס וויען טעלעגראפירט ווירד, איזט אויף דער דארטיגען בארזע דאס געריכט פערברייטעט, דאס אבדור ראהאמאן קהאן, דער הערשער פאן אפגהאניסטאן, געשטארבען זייא. וויא איינעם פעטערסבורגער בלאטטע אויס קוקאזיען בעריכטעט ווירד, זאלל דערזעלבע פאן זיינעם געפאלגע ערמארדעט װארדען זיין. די צייטונגען וואללען אינדעססען דיעזען נאכריכטען פארלייפיג קיינען גלויבען שענקען.

* (דיעבע אלס וואכטער.) זייט קורצעם ווירד אויף דעם אויסשטעללונגס-פלאטצע די וואהרנעהמונג געמאכט, דאס דאזעלבסט פערשיעדענע ווערטהפאללע געגענשטאנדע פערשווינדען. נאמענטליך איזט דיעס אין דער אינדוסטריע-האללע דער פאלל, וואָ דער אבגאנג מעהרערער ווערטהפאללער געגענשטאנדע וואהרגענאממען ווארדע. ביז יעטצט איזט עס אינדעססען ניכט געלונגען, אויף די שפור דער דיעבע צו קאממען. דיעזער טאגע קעהרטע זיך ענדליך דער פערדאכט נעגען צוויא אין דער אינדוסטריע-האללע אנגעשטעללטען אויפזעהער, בייא וועלכען די בעצירקס-הויפטמאנגשאפט איינע הויז-דורכזוכונג פארנעהמען ליעס. בייא ביידען אויפזעהערן ווארדען צאהלרייכע טהייערע געגענשטאנדע געפונדען, די זאממטליך פאן דען זייט קורצעם אין דער אינדוסטריע-האללע פארגעקאממענען דיעבשטאהלען העררירען. די דיעבישען וואכטער ווארדען זאפארט פערהאפטעט.

* (איינע גייסטליכען-קאנפערענץ איבער די בעקעהרונג דער יודען.) זייט קורצעם פינדעט אין בערלין איינע קאנפערענץ מעהרערער גייסטליכער שטאטט, וואָ איבער די בעקעהרונג דער יודען בעראטהען ווירד. אין דער פארגעסטריגען זיטצונג דיעזער קאנפערענץ טהיילטע איין גייסטליכער, נאמענס הויזיג, זיינע ערפאהרונגען איבער די יודען אין פאלגענדעם מיט: „דער „יידישע קאפף", זאגט דער גענאננטע גייסטליכע, דיספוטירט געוואהנליך גערנע מיט דען כריסטען איבער גלויבענזאכען אונד מאכט זיך איבער זא מאנכעס גערנע לוסטיג. דורך איהרע שטרייטפראגען זוכען די יודען כריסטליכע גייסטליכע אין פערלעגענהייט צו ברינגען, אונד ניכט יעדער גייסטליכע קאנן גלייך מיט איינער געביהרענדען אנטווארט דיענען. וויר דירפען אונס אלזא אויף זאלכע דיספוטאציאנען ניכט איינלאססען אונד מיססען אונזער בעקעהרונגסווערק עהער נור דורך ליעבע, ניכט אבער דורך שטרייטיגקייטען פאללציעהען!" דער גייסטליכע העססע אויס דעססויא זאגטע: „די וואהרען כריסטען זינד אייגענטליך די בעסטען פריינדע דער יודען. וואס וויל דענן אייגענטליך „שטאקער"? ער פערלאנגט פאן דען יודען עטוואס „מעהר בעשיידענהייט", אונד דאס מיססע אויך פאן אללען רעכטליך דענקענדען יודען אנערקאננט ווערדען. (אלס ווארען די יודען ניכט לאנגסט שאן אלס „בישנים" אנערקאננט). אויך שטאקער (זאגט דיעזער גייסטליכע וויטער) זייא איין פריינד דער יודען, ער וואללע זיא יא נור בעססערן, אונד זיא דער רעליגיאן נאהער ברינגען, דא דעם יודען די זענגונגען דער ליעבע אונד דעס גלויבענס פערן בלייבען." (וויא דיעזע גוטען הערען גייסטליכען איינעם איהרע פריינדשאפט מיט אללער געוואלט אויפדרינגען מאכטען.) גייסטליכער שטראק זאגטע: „די יודען האלטען זיך פיר איין פערדאממטעס, פאן דען כריסטען געדריקטעס פאלק. וויר מיססען צייגען, דאס וויר אונס אום זיא בעקיממערן. וויר מיססען זיא קעננען לערנען אונד זיא פאר פאלשען בעשולדיגונגען בעשיטצען. (דאס לאסט זיך שאן הארען!) וויר דירפען אין אונזערעם בעשטרעבען, די יודען צו בעקעהרען, ניכט ערמידען, אונד די אייגענטליכע טויפע האבע דורך אנדערע גייסטליכע צו געשעהען." — נאכדעם דיעזע רעדנער נאך זא מאנכען אונזינן אויפטישטען, ווארדע די זיטצונג אויפגעהאבען, אהנע יעדאך אירגענד איינען בעשלוס געפאסט צו האבען.

געשעפטסבעריכט.

פעסטער געטריידע- אונד פראדוקטען-געשעפט.

דאס געטריידע-געשעפט איזט נאך איממער לוסטלאז. ווייצען פיינע סארטען בעהויפטעטען וואהל איהרע פארוואכענטליכען פרייזע, מינדערע גאטטונגען יעדאך ווארדען מיט 10 קר׳ בילליגער אלס אין דער פארוואכע פערקויפט. — קארן וואר פלוי אונד איזט עבענפאללס מיט 15 קר׳ צוריקגעגאנגען. — גערסטע אונטערגעארדנעטע וואארע איזט אויך מיט 10 קר׳ געפאללען, בעססערע סארטען בעהויפטען די פארוואכענטליכען פרייזע. — האפער איזט עבענפאללס מיט 10 ביז 15 קר׳ צוריקגעגאנגען. — קוקורוץ הינגעגען ווירד גוט געקויפט. יעדאך אין פאלגע גראסערער צופוהר איזט דער פרייז טראטצדעם מיט 5 קר׳ געפאללען. — שפיריטוס בעהויפטעט וואהל די פארוואכענטליכען פרייזע, דאס געשעפט יעדאך איזט אויסגעשפראכען מאטט.

ווייצען. עס ווארדען 75,000 מעטערצענטנער פערקויפט. די פרייזע זינד אוים דער „פרוכט- אונד מעהל-פרייז-טאבעללע" ערזיכטליך.

דיעזע שטיממע האטטע ער אויגענבליקליך ערקאננט; זיא האטטע זייט דער שטונדע זיינעס פערברעכענס ניכט אויפגעהארט, אין זיינען אהרען צו קלינגען.

דוד פאלגטע דעם ראבבינער אינס הויז; דארט בליעב ער וואכען, מאנאטע לאנג, אונד ערפרייטע זיך דער ניטע דעם מענשען-פריינדליכען, פראממען עהע-פאארס.

דער ראבבי גאב איהם דאס האלבע ערבטהייל, דאס ער פאן דעם אלטען שניידער שאן לאנגסט בעקאממען, אונד דעססען אנדערע האלפטע ער דער שוועסטער דעם גוטען לעדערערס געשיקט האטטע. — דודס זאק שיען יעדאך איין לאך צו האבען; באלד האטטע ער די קליינע סוממע אין איינער בראננטוויין-שפעלונקע פערטרונקען — פערשפיעלט.

איינעס טאגעס ערצאהלטע דער ראבבינער דעם בעטטלער די וואונדער זיינער ערדעטטונג. „פיעללייכט (דאכטע דער פראממע מאנן) פיעללייכט בעססערע איך דורך דיעזע דייטליכע פינגער-צייגע גאטטעס זיין פערדערבטעס הערץ!" . .

טאגס דאראויף, אלס דער ראבבי דעם איינסטיגען קאמעראדען די וואונדערבארע געשיכטע ערצאהלט האטטע, וואר דוד פערשוואונדען . .

נאך וועניגען טאגען פאנד מאן איהן טאדט אויסערהאלב דער שטאדט, אויף איינעם מיסטהויפען. דער אונמאסיגע בראננטוויין-גענוס האטטע זיינעם לעבען איין ראשעס ענדע בערייטעט.

ר׳ אלחנן דאנענען, דער איינסטיגע עדלע, פיינע אונאיינעננעניטציגע בחור, ווארדע קורץ דאראויף לאנד-ראבבינער פאן האללאנד. אונד ניכט נור זיין זאהן, זאנדערן אויך זיין ענקעל, נאהם שפאטער דיעזען ראבבינאטסשטוהל איין.

דאס איזט די געשיכטע דעם ר׳ אלחנן, דעם פיינען בחור.

— — — —

— — — —

עס וואר שאן מארגען, אלס ר׳ נפתלי, דער די גאנצע נאכט מיט דעם דורכלעזען דער אביגען געשיכטע זיך זעלבסט צו בעטייבען זוכטע, ערשראקען פאן זיינעם זיטצע שפראנג. איין איינענטהימליכער לארם האטטע איהן געוועקט. ער לוישטע אן דער טהיר אונד ערקלארטע זיך באלד דאס נעטאזע; די דיענער דעס הויזעס איילטען געשאפטיג טרעפפען אויף אונד טרעפפען אב; אויף דעם הערדע דער קיכע ווארדע, וויא איהן דאס בראדעלן דעס קאכענדען פעטטעס אונד איין העררליכער ביז אין זיין צימער זיך פערברייטענדער גערוך בעלעהרטע, שאן געבאקען אונד געבראטען; אין איינעם צימער, וועלכעס פאן דעם זיינען ניכט וויט ענטפערנט זיין קאננטע, הארטע ער זוממען אונד שפרעכען; ער פערליעס די טהיר אונד טראט אנ׳ס פענסטער. דא קנארטע פלאטצליך דאס שלאס, די פפארטע אפפנעטע זיך, אונד לאכעלנד טראט דער הויזהערר איין אונד ערקונדיגטע זיך בעזארגט אונד האפליך אום דאס בעפינדען זיינעס ליעבען גאסטעס.

„איך בין טאדטקראנק! שטאממעלטע ר׳ נפתלי, דען די בלאססע אונד דער אונהיימליכע בליק זיינעס ווירטהעס אן אללע קוואלען דעס נעסטריגען טאגעס אונד דיעזער נאכט עראיננערטען. נפתלי וואנקטע ענטזעטצט פאר דעם איממער נלייך רוהיגען, איממער לאכעלנדען מאננע צוריק „איך מאכטע שטערבען!" — פליסטערטע ער מאטט אונד זאנק ערשאפפט אויף דען זעססעל.

„וואס האבט איהר?" — פראגטע ראובן ערשטוינט אונד טראט צו דעם האלב-אהנמאכטיגען.

ר׳ נפתלי פאסטע זיך; אלס זיין קוועלגייסט איינגעטרעטען וואר, האטטע זיך איין שרעקליכער געדאנקע וויא איינע שטערנענלאזע נאכט פאר זיינען בליקען געלאגערט; ער וואוסטע נאהמליך, דאס ער צום פריהשטיק געהאלט ווירדע. ער דאכטע זיך נון: „האט זיא דיר ניכט געזאגט, דוא זאללסט ניכטס געניעסען, ניכט דאס קליינסטע?!" — ליעבער וויל איך אויך שטערבען, אלס איהרעם בעפעהלע צו-ווידער האנדעלן, אלס איינען ביססען שפייזע קאסטען. יא — איך וויל שטערבען; א טאד, דוא ביזט מיינע איינציגע האפפנונג, פיעללייכט זיהנע איך דאמיט דאס פערברעכען, דאס איך אן דיעזעם יונגען ווייבע כעגינג! אבער וויא ווערדע איך דאס קאננען? וויא זאלל איך דעם אנטראגע דיעזעס טייפעלס בעגעגנען? וואס זאלל איך טהון, דאמיט איך ניכטס געניעסען מיססע?" . .

פלאטצליך פוהר איהם איין איינפאלל דורך דען זינן, אונד פאסט פריידיג פאן זיינעם זיטצע אויפשפרינגענד, פראגטע ער דען הויזהעררן: „געהען וויר באלד צום געבעט?"

„זאבאלד איהר וואללט, מיין ליעבער גאסט!" — וואר די אנטווארט.

„זאגלייך! (ערווידערטע ר׳ נפתלי) אבער איהר מיסט איינען אנדערן ערזוכען, דאס פארבעטעראמט צו איבערנעהמען, דענן איך האבע הייטע נאכט איינען וויסטען טרוים געהאבט . ."

(פארטזעטצונג פאלגט.)

ליכער דיא לעהרען דער רעליגיאָן אונד מאָראַלפֿערקינדער, דעססען פֿאטער זאָעבען אם גאלגען אין שאַנדליכעם ענדע געפֿונדען!" . .

„איך וואנדערטע ציעל־לאָז אין דער וויטען וועלט הערום. אונד דא טויכטע אין מיר דער געדאנקע אויף, דאס דיא אונלאָזבארקייט דער „געליבדע אונד איידע" דענן דאָך איין אונגליק פֿיר דען שטאאט, פֿיר דיא מענשליכע געזעללשאפֿט אונד פֿיר דיא רעכטס־פֿפֿלעגע איזט. האַטטע איך דאס „געהיימניס דער בייכטע" דעם ריכטער פֿערראטהען דירפֿען, זאָ וואַרע מיין אונשולדיגער פֿאטער פֿאָר דעם שאַנדליכען טאָדע בעוואהרט געבליעבען. פֿרייליך ווירד מאן זאגען: „דער איד ווירד „אים נאמען גאָטטעס" געלייסטעט, וועסהאלב ער ניכט געלאָזט ווערדען קאנן, אָהנע היעדורך דען גאָטטליכען נאמען צו פֿערלעטצען! אלליין מאן פֿערגיסט היעבייא, דאס דעריעניגע, דער איין געליבדע אָדער איינען איד לייסטעט, דאָך נור איין מענש זייא, דער ניכט אללע פֿאַללע אין דער צוקונפֿט פֿאָראויסזעהען קאנן. איין איד מוס דאהער לאָזבאר זיין, וועננ דער בעטרעפֿפֿענדע זאגט: „האַטטע איך דיעזען אָדער יענען פֿאלל זיינערצייט פֿאָראויסגעזעהען, זאָ ווירדע איך דען איד גאר ניכט געלייסטעט האבען!" — עס קאנן מיטהין היעבייא פֿאָן איינער פֿערלעטצונג דעס גאָטטליכען נאמענס דורך דיא אויפֿלאָזונג קיינע רעדע זיין, דא יא אין זאָלכעם פֿאללע דער איד אורשפּרינגליך אויף איינעם אירר־טהומע בערוהטע! דאס כריסטענטהום בעאורטהיילט דען איד אויסשליעסליך פֿאָם גאָטטליבען שטאנדפּונקטע; דא פֿערפֿאַהרט דאס יודענטהום פֿיעל ריכטיגער, וועלכעס אויך דיא מענשליכע זייטע דער „געליבדע אונד איידע" אינס אויגע פֿאסט, אונד דאהער מיט פֿאָללעם רעכטע דערען לאָזבארקייט אויסשפּריכט אים הינבליקע דאראויף, דאס דער מענש דאָך ניכט אללע מאָגליכען פֿאַללע פֿאָראויסזעהען קאנן, וועלכע דיעזע „געליבדע אונד איידע" אלס אויף איינעם אירטהום בערוהענד ערשיינען לאססען!" *)

„דיעזער געדאנקע ריעף אין מיר איינע גרינדליכע אומוואנדלונג הערפֿאָר. נאָך לאנגען וואנדערונגען אין אמסטערדאם אנגעלאנגט, ליעס איך מיך אין דאס יודענטהום אויפֿנעהמען, דעססען לעהרען איך עבען דעסהאלב אלס דיא אללײן גאָטטליכערהאבענען ערקאנטע, וויל דיעזעלבען אויך דאס מענשליכע בעריקזיכטיגען. . איך גינג גלייך נאָך מיינער גענעזונג פֿאָן דער בעשניידונגס־אָפּעראציאָן נאך אמעריקא, וואָ איך אין שיקאגאָ מיך ניעדערליעס אונד אלס יודע לעבטע. ניע האטטע איך אורזאכע, דיעזען מיינען שריטט, דען וויכטיגסטען מיינעס לעבענס, צו בערייען. אימער מעהר האטטע איך געלעגענהייט, מיך צו איבערצייגען, דאס קיין פֿאָלק אויף ערדען דיא „היילינקייט דער געליבדע אונד איידע" זאָ געוויססענהאפֿט רעשפּעקטירט, אלס עבען דיא יודען. אונד דאס קאָממט עבען דאהער, וויל זיא יא אירדטהימליכע „געליבדע אונד איידע" לאָזען קאָננען, וואַהרענד דיא כריסטען זאָלכע, וויל מיט דער מענשליכען נאטור אונפֿעראיינבאר, דורך אללערלייא שליכע צו אומגעהען זוכען מיססען!" . . .

*) עס עראיננערט דיעזער געדאנקענגאנג רעכט לעבהאפֿט אן דען אויסשפּריך אונזערער וויזען: לא נתנה תורה למלאכי השרת! דיא רעדאקציאָן.

זאָ וויט דער אויסצוג אין דער וואָכען־שריפֿט „La Verité" אויס דעם מערקווירדיגען טאגע־בוכע איינעם צום יודענטהומע בעקעהרטען גייסטליכען. וויר האבען דען טרעפֿפֿליכען אויסאיינאנדערזעטצונגען בעטרעפֿפֿס דער „לאָזבארקייט דער געליבדע אונד איידע" בייא דען יודען, דיא אין דיעזעם טאגע־בוכע צום אויסדרוקע געלאנגען, ניכטס הינצוצופֿיגען. איינע טרעפֿפֿליכערע אונד שלאגענדערע אנטוואָרט האט דען פֿערליימדערן דער יודען, דיא נאמענטליך איבער דאס „כל נדרי" הערפֿיעלען, נאָך ניעמאנד ערטהיילט, אלס עבען דיעזער „גר צדק" דורך מיטטהיילונג זיינער טרויריגען ערלעבניססע! וויל זיין שוואור „אונלאָזבאר" וואר, מוסטע ער דען אייגענען פֿאטער אם גאלגען ענדען זעהען! — גאָטטלאָב! דאס יודענטהום, דיא איינציג גאָטטליכע רעליגיאָן, האט זיינע בעקעננער פֿאָר איינער זאָלכען אירדטהימליכען אויפֿפֿאססונג דער „געליבדע אונד איידע" בעוואהרט!

מ' עהרענטהייל.

פֿערשיעדענע נייאיגקייטען.

*(דיא וואהלען אין דער עסטערייכישען רייכסהאַלפֿטע) זינד פֿאסט גאַנצליך בעענדעט. דיא ליבעראלע פֿערפֿאססונגס־פּארטייא האט 17 מיטגליעדער פֿערלאָרען. אלליין זיא צאַהלט אויך געגענוואַרטיג נאָך 132 מיטגליעדער, אונד קאנן דאהער, בייא ענגעם צוזאממענהאלטען, דער רעגיערונג מאנכע פֿערלעגענהייט בערייטען. — אין דעם פֿעראייניגטען שטאַדטע־בעצירקע קאָלאָמעא־שניאטין־בוטשטאטש פֿינדעט הייטע דער וואהל־קאמפֿף שטאטט צווישען דעם געוועזענען אבגעאָרדנעטען, ראבבינער דר' בלאָך, אונד דעם יידישען אדוואָקאטען, דר' ביק אויס לעמבערג. — אין דעם שטאַדטע־בעצירקען בראָדי־זאלטשוב אונד דראָהאָביטש־סאמבאָר־סטריע, וואָ דיא יידישען וואַהלער עבענפֿאללס דיא מאַיאָריטאַט בילדען, געבען דיעזע איהרע שטיממען דען ניכט־יידישען קאנדידאטען דר' סאָכאָר אונד אָטטאָ הויזנער (ווארום?). אין דען האנדעלס־קאממערן קראקוי אונד בראָדי בילדען דיא יידישען מיטגליעדער עבענפֿאללס דיא מעהרצאהל. דיא קראקויער האנדעלס־קאממער ווארדע ביז יעטצט פֿאָן דר' ראפּאפּורט, דיא בראָדיער דאגעגען פֿאָן דעם בעריהמטען נאטהאַן ריטטער פֿאָן קאללִיר פֿערטרעטען, דאָך איזט לײדער צו פֿירכטען, דאס אין פֿאָלגע דער אונאייניגקייט אונטער דען שטיממבערעכטיגטען יודען דיא ביידען ערוואַהנטען הערערן אָהנע מאנדאט בלייבען ווערדען! אין דער קראקויער האנדעלס־קאממער האט דר' ראפּאפּורט פֿיעלע יידישע געגנער; אין דער בראָדיער האנדעלס־קאממער דאגעגען האבען דיא 20 יידישען מיטגליעדער ניכט וועניגער אלס 5 יידישע קאנדידאטען אויפֿגעשטעללט. אין פֿאָלגע דיעזער בעדויערליכען שטיממען־צערשפּליטטערונג קאנן עס לײדער לייכט קאָממען, דאס דיא בלאָס 10 ניכט־יידישען קאממער־מיטגליעדער איהרען קאנדידאטען גניעוואש דורכזועטצען ווערדען! (לײדער גיבט זיך דיא „אונאייניגקייט" אונטער דעם „ישראל גוי אחד בארץ" איבעראלל אין גאר פֿערדערבליכער ווייזע קונד!)

*(יידישע דעפּוטירטען.) דיא טשערנאָוויטצער האנדעלס־קאממער וואַהלטע הערערן פֿאָפּער, דירעקטאָר דער ק"ק פּריוויליגירטען היפּאָטעקען־באנק, צום רייכסראטהס־דעפּוטירטען, דערזעלבע געהאָרט צור ליבעראלען פּארטייא. (אויך דיא שטאדט טשערנאָוויטץ וואַהלטע איינען ליבעראלען צום דעפּוטירטען אין דער פּערזאָן דעם הערערן היינריך וואגנער.) דיא בריננער האנדעלס־קאממער וואַהלטע נייערדינגס איהרע ביזהעריגען יידישען פֿערטרעטער, הערערן יוליאוס ריטטער פֿאָן גאָמפּערץ אונד הערערן יאָזעף נייווירטה; ביידע געהאָרען צור ליבעראלען פּארטייא. (דיא האנדעלס־קאממערן צו קראקוי אונד בראָדי דירפֿטען זיך פֿאָן דער בריננער האנדעלס־קאממער איין ביישפּיעל נעהמען, וועלכע לעטצטערע, אָבגלייך דערען ניכט־יידישע מיטגליעדער דיא מאַיאָריטאַט בעזיטצען, דעננאָך צווייא יודען אין דען רייכסראטה ענטזענדעטע!)

*(פּראָטעסט געגען איינען אנטי־סעמיטישען דעפּוטירטען.) אויס באדען ווירד פֿאָם 6. דיעזעס טעלעגראַפֿירט: דיא בעוועגונג געגען דיא ערפֿאָלגטע וואהל דעס אנטי־סעמיטען פֿיעגל איזט אים גאנצען היעזיגען וואהל־בעצירקע איינע אייסערסט לעבהאַפֿטע. דער בירגערמייסטער, גראַף כריסטאללניג, האט זאַממטליכע געמיינדען דעם בעצירקעס אויפֿגעפֿאָרדערט, זיך דיעזעם פּראָטעסטע אנצושליעסען. מאן האָפֿפֿט, דאס דער רייכסראטה בייא זיינעם צוזאממענטריטטע

פֿאָלליעטאָן.

אסתר.

ערצאַהלונג אויס דער יודען־גאססע אין פֿראנקפֿורט אם מאין.

(23־טע פֿאָרטזעטצונג.)

ר' אלהנן ווארדע נעמליך נאָך דעם לאָשען דעס פֿורכטבאר פֿערהעערענדען בראנדעס אונד דער אויפֿפֿינדונג דער רייכען קוועללע בייא דען דרייא אָקאציען פֿאָן איינער דעפּוטאציאָן דעס נערעטטעטען אָרטעס אין זיינעם נייען אויפֿענטהאלטע אויפֿגעזוכט. דער בירגערמייסטער אן דער שפּיטצע, דיא ראטהס־הערען אונד איינינע דער רייכסטען פֿאָרנעהמסטען בירגער דער נערעטטעטען שטאדט קאמען, אלס זיא זיינען אויפֿענטהאלט בייא דער פֿאָן איהנען פֿערטריעבענען געמיינדע ערפֿאהרען האטטען, צו איהם, אום איהם איהרען דאנק נעבסט איינעם זעהר רייכען געשענקע צו איבערבריננען. דער פֿראָממע, יונגע מאנן וואָללטע יעדאָך וועדער פֿאָן דעם איינען, נאָך פֿאָן דעם אנדערן עטוואס וויססען.

„ניכט איך האבע געהאָלפֿען! (ריעף ער) דאָרט אָבען, דער אללמאַכטיגע, איינציגע גאָטט, דעם דאנקט!" . .

דיא גאנצע יודען־געמיינדע צאָג אויף דיא דרינגענדען ביטטען דער דעפּוטאציאָן ווידער נאָך דעם פֿערלאססענען אָרטע צוריק, וואָ זיא מיט דער אונגעהייכעלטסטען פֿריינדליכקייט עמפּפֿאנגען ווארדע אונד דיא פֿערזיכערונג ערהיעלט — דאס קיינער פֿאָן איהנען יע מעהר בעליידיגט אָדער מיסהאנדעלט ווערדען זאָללע.

ר' אלהנן, דעססען געלעהרזאמקייט באלד אין דער גאנצען געמיינדע דורך זיינע אָפֿפֿענטליכען רעדען בעקאננט ווארדע, זאָללטע נאָך דעם אויסשפּרוכע דער „מאַיאָריטאַט" דער געמיינדע־מיטגליעדער אן דעם טאגע, אן וועלכעם ער זיך איינע גאטטין ערוואַהלט האבען ווירדע, צום ראבבינער דעם אָרטעס ערנאננט ווערדען!

דער יונגע געלעהרטע וואר ניכט לאנגע אין פֿערלעגענהייט, וועןן ער צור פֿרויא וואַהלען זאָללטע; ער וואר נור פֿערלעגען, וויא ער עס צו שטאנדע בריננען ווערדע; זיין פֿאָן צאַרטליכקייט איבערקוועללענדעס הערץ הינג אן דער געליעבטען, פֿראָממען פּערל; ער קאָננטע עס אבער ניע דאצו בריננען, איהר זיינע ליעבע צו געשטעהען; ער קאָננטע עס ניכט דענקען, וויא ער יע דען מוטה, דיא וואַרטע פֿינדען ווערדע, זיא אום איהרע האנד צו ביטטען. . .

אבער אויך צו דיעזעם וואונדער האטטע איהם, וויא ער שפּאַטער אימער זאגטע, נור זיין גוטער גאָטט געהאָלפֿען! זאָ פֿינדען וויר איהן דעננ נאָך פֿיעלען יאהרען אלס ראבבינער דער קליינען געמיינדע ווידער בייא זיינען פֿאָליאנטען זיטצען, אום מיט דעמזעלבען דורסט נאָך וויססען, מיט דערזעלבען בעגייסטערונג, מיט דערזעלבען הינגעבונג, וויא איינסט אין דעם אַרמליכען קאַממערליין דעס זעלינען לעדער־האַנדלערס, אויס דעם קוועלל זיינעס היילס צו שאָפּפֿען. ער לערנטע מיט דעמזעלבען אייפֿער, מיט דערזעלבען ליעבע צום לערנען וויא דאמאלס, אָהנע דאס ער זיך דורך דאס געשרייא זיינער קינדער אים נעבען־צימער אין זיינעם עמזיגען שטודיאום האַטטע שטאָרען לאססען. ער האטטע נאָך זאָ פֿיעל צו לערנען, נאָך זאָ פֿיעל צו ערפֿאהרען! עס גאב נאָך זאָ פֿיעלעס, דאס ער ניכט וואוסטע! מיט דער תורה איזט יא נאָך קיין מענש פֿערטיג געוואָרדען!

— — — —

איינעם טאגעס, אלס ער אויס דעם פֿאָרהאָפֿע דעס טעמפּעלס טראט, וואָ אימער דיא בעטטלער שטאנדען, אונד אויף דאס אלמאָזען דער פֿראָממען סינאגאָגען־בעזוכער ווארטעטען, בעמערקטע דער ראבבי איינען מאנן מיט פֿערווילדערטעם האאר אונד בארט אין צערלומפּטען קליידערן, עלענד אונד נאַקטה אין דען פֿערוויטטערטען טראַטצינגען ציגען, אין דענען ער אבער דאָך גלייך דיא ציגע זיינעס איינסטיגען שול־קאמעראַדען ערקאננטע; עס וואר דוד!

„דער ראבבי ערקאננטע דען בעטטלער גלייך, דאָך דיעזער ליעס דען פֿראָממען ראבבינער רוהיג אן זיך פֿאָראיבערגעהען, אָהנע אויך נור צו אהנען, ווער דיעזער מאנן וואַרע. . .

דיא קראַפֿטיגע מאננעס־געשטאלט דעס איינסט זאָ שוואַכען יינגלינגס, דער לאנגע וואללענדע בארט, וואָ פֿריהער נור איין דיננער פֿלוים וואר, דיא קורצען האארע אונד דאס סאממעט־קאַפּפּכען, וואָ איינסט לאנגע לאָקען פֿלאטטערטען, דאס פֿראָממע, מילדע, פֿריינדליכע אויגע ענדליך, דאס דוד לאַנגסט פֿיר ערבלינדעט אונד פֿיעללייכט פֿיר עוויג געשלאָססען דאכטע, אללעס דאס מאכטע קיין ערקעננען מאָגליך.

דער ראבבינער בליעב פֿאָר דעם בעטטלער שטעהען אונד זאה איהם מיט מילדעם ערנסט אין דאס ווילדע, אונשטאַטע אויגע.

„קאָמם אין מיין הויז (זאגטע ער דאנן מיט רוהיגער, ווירדעפֿאָללער ניטע צו איהם) איך וויל דיך נאַהרען אונד פֿפֿלעגען, פֿיעללייכט קאנן איך דיך נאָך, וויל'ס גאָטט, בעססערן!" . .

דוד שטאנד וויא פֿאָם דאָננער געריהרט.